

Ivo Hergešić
HRVATSKE SUDBINE*

Ova knjiga opisuje život i djelo hrvatskih ličnosti, koje su pridonijele stvaranju i oblikovanju kulture. U njoj su ocrtani prvaci kao ljudi i stvaraoči, prikazan je njihov život i prilike, u kojima su djelovali. To je niz životnih romana, niz ljudskih sudbina. (...)

Narodi se malo razlikuju u svom ophođenju sa svojim prvacima. Rijetko ih shvaćaju, nerado im odaju priznanje. Put do slave zaista je težak i trnovit. Kod nas nije drugačije. Nije li kod nas pravilo, da hrvatska smrt ima bolji ukus od publike, kako reče A. G. Matoš, ne treba li našim najboljima tek jedna malenkost, da bi postali slavni, – da umru?

* Tiskano prema reklami za novu knjigu Ive Hergešića u nakladi Minerve, ali bez oznake godine. Ipak, posve sigurno nakon ove Jurčićeve knjige, jer se u tekstu i spominje, a vjerojatno je bila i poticajem autoru da skicira i najavi jedno novo takvo izdanje. Pretisak *Hrvatskih sudbina* objavljen je, kao zanimljiv dodatak, u Izabranim književnim djelima Ive Hergešića, sv. 2., Ex libris, Zagreb 2005.

Polovica naše narodne nevolje potječe od siromaštva, zapisao je osamdesetih godina Fran Mažuranić.

Jedan je mladi književnik (Vladimir Jurčić) pokušao odgovoriti na pitanje »Kako su i umirali hrvatski književnici i umjetnici?« Njegova je dijagnoza: bijeda i sušica. Neimaština je morila mnoge naše prvake, a neke je i ubila. Lisinski je živio, tj. umro od milodara, Matoš je gladovao, stradavali su Vraz i Karas, teško se kroz život probijao Kvaternik, a Preradović je, kako o tom svjedoči njegov potresni apel Vrazu, jedva spajao kraj s krajem. To je od niza zlih udesa hrvatskih umjetnika tek nekoliko primjera.

Što bi ti ljudi bili stvorili i dali svom narodu, da su bili materijalno osigurani i nezavisni?

No naše velike ljude nije morila samo bijeda i sušica. Ima i drugih nevolja. Naši stvaraoci nisu samo siromašni, mnogi je od njih za čitava života *ostao duhovno osamljen*.

Nehaj prema hrvatskim književnicima i umjetnicima, nepopravljiv je nehaj, a i razumijevanje za njihova djela tek nakon smrti – to je druga polovica nevolje.

Materijalna oskudica odvodi velike naše ličnosti od njihova poziva, a duhovna osama guši im stvaralački polet.

Imbro Tkalac, Fran Mažuranić, Stjepan Miletić bili su ljudi imućni, ali im je nedostajalo publike, koja bi ih shvatila i moralno poduprla.

Tkalac stječe u svijetu veliko znanje i spremu, a kad se vraća kući, za njega nema mjesta niti djelo-kruga, i on nakon mnogih uzaludnih pokušaja, svršava kao emigrant.

»Tuđa majka ima svoje«, pjeva Preradović, ali stranci su bolje upotrijebili ovoga izvanrednog čovjeka, kojeg im je Hrvatska nehajno prepustila.

A Fran Mažuranić? Dovoljno je pročitati njegovu satiru »I o grm, i o trn«, pa da uočimo, da autoru kod nas nije bilo mjesta.

I Miletić je patio od sitnih naših prilika. Mlad, poletan i krcat znanjem ulazi u borbu s diletantima i birokratima, strančarima i malograđanima da bi reformirao hrvatsko kazalište. Postavši intendantom Hrvatskog zemaljskog kazališta krvavo se igra teatra, da bi se, nakon četiri godine, povukao ogorčen i umoran.

Hrvatska sudbina! Osjetili su je najbolje naši pojedinci: i prosjaci, prognanici i samotnici. Svi su oni osjećali sudbinu sina maloga naroda, politički sputanog i gospodarski nerazvijenog, naroda, koji živi na granici između Istoka i Zapada, na pragu Evrope.

Napajali su se i opijali evropskom kulturom, pa im se domaće siromaštvo činilo još bjednijim. Nakon tuđeg sjaja i blistavila domaća im je tama bila još mračnija, atmosfera ustajala i teška, a vidici skućeni i uski.

*Al poveč mi dok skupa smo tak sami
Kaj tebe ova zemla niš ne mami,...*

pita stari »Kostanj« pjesnika, koji se rodio u Peterancu, a pjeva španjolske romanse, o talijanskim gradovima, Antinojevoj smrti i štošta drugom.

*Ja nazaj već nemrem
da bi baš i štel
Drugi me je život
Odnesel i zel –*

odgovara Fran Galović, a tragični ovaj dijalog odjekuje čitavim devetnaestim vijekom u raznim varijantama.

Da, natrag se ne može, a kad bi i pošli unatrag, ne bi to bilo nikakvo rješenje.

Valja potražiti druge izlaze. Jaz, koji je u 19. stoljeću postojao između inteligencije i naroda, nije se dao zatrpati riječima i frazama. No to pitanje nije bilo niti jest specifično naše, tek što je kod nas uvijek bilo veoma akutno. Naši prvaci, predstavnici naše književnosti i umjetnosti, prečesto su emigranti u svom vlastitom narodu, pa i onda, kada žive u domovini. A sudbina je emigranta gorka...

Velike hrvatske ličnosti prošloga vijeka, opisane u ovoj knjizi, voljeli su svoj narod.

Svi ti naši prvaci, stvaraoci na području književnosti, umjetnosti, nauke, politike, bili su presretni, da su sve svoje sile mogli posvetiti svojoj zemlji i domovini. Njihova je želja bila da svom narodu budu od koristi. Ali narod ih nije zapazio, imao je prećih briga.

Publika ih nije razumjela niti ocijenila, jer su joj bili odviše napredni, originalni i strani. A oni su

nosili svoj križ kako su znali i umjeli: jedni su pali u borbi, drugi su se ubili i abdicirali, jedni su se spasili bijegom, a neki skapali na licu mjesta.

Koliko se intimnih tragedija skriva u sudbinama tih hrvatskih prvaka, koliko je darovitosti i božanske iskre moralo u takvim prilikama propasti!

Propusti prošlosti neka nam služe kao memento. No neka nas također ispuni ponosom, da su ti naši brodolomci mnogo stvorili i da im se najbolja djela mogu mjeriti evropskim mjerilom. Ona najbolje dokazuju, da istinski talenat i jaka volja nalazi svoj put unatoč zaprekama i nedaćama.

Pa ako koji stvaralac i klone, ako postane malođušan, opet će se pridići, a padne li u borbi, nastavit će je drugi.

Domovina je bila ideal narodnim prvacima, opisanim u ovoj knjizi, pa i onda, kad ona s njima nije postupala kao mati, nego kao maćeha.

Njoj su posvećivali najbolje svoje misli, najljepša osjećanja, najdublje težnje. A ta ljubav niti nagradu traži, niti je treba. Sama je sebi nagrada.

Svima je njima bila želja, da izvrše svoj poziv. Tragika je njihova, što svom narodu nisu mogli služiti onako, kako su htjeli i umjeli. Sudbina im je bila zavidna. Oni su osjećali zajedno s A. G. Matošem:

*Hrvatska, bakljo mojih tamnih putova,
turdi kruše mojih nevolja,
suzno uzglavlje mog progonstva!*